

A FALU TÁRSADALMI ÉS GAZDASÁGI ARCULATÁNAK VÁLTOZÁSA 1990-IG

A LEGNEHEZEBB ÉVEK ÉS A KÖTELEZŐ BESZOLGÁLTATÁS MEGSZÜNTETÉSE

Az 1947–48-as évben a JKP vezetősége lassan abbahagyta a szovjet politikai és gazdasági rendszer megoldásainak utánzását, és kereste az itteni körülményeknek megfelelő szervezési formákat. A más-más szerveződésű földműves-szövetkezetek már nem voltak a szovjet kolhozok hű másolatai. A földreformmal és a földosztással az embereket érdekeltébbé tették a jobb termelési eredmények iránt. A gazdasági és politikai rendszer intézményei mind jobban különböztek a Szovjetunió és a „népi demokratikus államok” gyakorlatától.

A lappangó szovjet–jugoszláv pártellentét végül szakításhoz vezetett. A Kommunista és Munkáspártok Tájékoztató Irodájának 1948. júniusi határozata alapján majdnem teljesen megszakadtak Jugoszlávia és a kommunista országok kapcsolatai, amelyek annyira eldurvultak, hogy kis híján háborúba torkolltak. Politikai támadások, határvillongások és gazdasági zárlat következett. Ekkor és a következő években érkeztek az országba és – így Budiszavára is – az elhíresült UNRRA- és USA-csomagok, amelyek élelmiszert és jó állapotban levő használt ruhákat tartalmaztak.

A JKP párttagjainak egy része ebben az összetűzésben a Szovjet Kommunista Pártot támogatta. A kiemelkedőbb szovjetpártiakat Goli otokra, a kopár adriai szigetre vitték kényszermunkára, „átnevelésre”. Budiszaván három párttag támogatta Sztálin politikáját, természetesen kizárták őket a Pártból. A „népi demokrácia” országaival való eszmei-politikai különbségek arra ösztönözték a jugoszláv pártvezetőket, hogy új utakat keressenek az alapvető cél, a proletárdiktatúra, a szocializmus építésében.

A Párt elsősorban a Népfront, a nőszervezet és az ifjúsági szervezeten keresztül igyekezett a nemzeti kisebbségeket mind jobban bekapcsolni a politikai életbe. Ezt elsősorban a kisebbségek arányos képviselőivel igyekeztek elérni a hatalmi szervekben, de jórészt a munkavállalásban is érvényesítették a Párt ezen álláspontját.

Az 1949. december 4-én megtartott választásokon a Népfront a budiszavai helyi népbizottságba a következő jelölteket és helyetteseket állította:

Sor- szám	Jelöltek	Sor- szám	Helyettesjelöltek
1.	Ikotin János, földműves	1.	Kasza János, kereskedő
2.	Bjelić Dušan, földműves	2.	Ignjatović Slavko, földműves
3.	Majstorović Drago, földműves	3.	Gajić Maksa, földműves
4.	Grumić Mirko, földműves	4.	Jandrić Vasilije, földműves
5.	Dudak Ivan, földműves	5.	Ifj. Boci Mihajlo, földműves
6.	Peulić Ilija, földműves	6.	Banović Jovan, földműves
7.	Merkovics Károly, földműves	7.	Bézi Péter, földműves
8.	Preradović Petar, földműves	8.	Gajić Dušan, földműves
9.	Szilák Illés, földműves	9.	Masa János, géplakatos
10.	Preradović Danica, háziasszony	10.	Darošević Simeuna, háziasszony
11.	Somborski Ivan, földműves	11.	Kalenjuh Slavko, kereskedő
12.	Janković Nenad, földműves	12.	Ličinar Vladislav, földműves
13.	Mandity András, földműves	13.	Pető Péter, géplakatos
14.	Tubak Dušan, földműves	14.	Ljubišinić Jordan, földműves
15.	Pribić Mile, földműves	15.	Bjelić Bogdan, földműves
16.	Molnár József, kazános	16.	Id. Gombár Ferenc, földműves
17.	Maletić Nedeljko, földműves	17.	Katanski Stevan, földműves
18.	Fejszthammel Károly, kovács	18.	Pápista István, földműves
19.	Derkovics Sándor, földműves	19.	Kovács István, géplakatos
20.	Milánovics Sándor, kefekötő	20.	Lóc Mátyás, földműves
21.	Pásztor Mihály, kovács	21.	Birinyi András, postás
22.	Sára István, földműves	22.	Gőz Mihály, földműves
23.	Somosi István, géplakatos	23.	Ikotin István, szabó
24.	Dallos János, szódás	24.	Tót Bagi János, földműves
25.	Popović Milan, földműves	25.	Tubak Risto, földműves
26.	Kovács Péter, cipész	26.	Kalmár Mihály, földműves
27.	Csévári Mihály, földműves	27.	Molnár Sándor földműves
28.	Horvát Imre, földműves	28.	Id. Balázs Pál, földműves
29.	Id. Szkotovics Sándor, földműves	29.	Hasovics Péter, földműves
30.	Balázs Ferenc, földműves	30.	Nagy István, földműves
31.	Cimbal János, földműves	31.	Bojić Svetozar, földműves

A lista úgy lett összeállítva, hogy a 25 megválasztott helyi népbizottsági tag nemzetiségi összetétele megközelítőleg arányos legyen, tekintet nélkül milyen nemzetiségű jelöltek esnek ki. A népbizottság elnöke Ikotin János lett. Az 1952-es helyi népbizottsági választások már új társadalmi-politikai körülmények között zajlottak le. Jugoszlávia kormánya 1952-ben beszüntette a kötelező beszolgáltatást, az egyszerű emberek a „proletárdiktatúra” enyhüléseként értelmezték, és örültek ennek az intézkedésnek. Ezzel az intézkedéssel az 1944 utáni idők legnehezebb szakasza zárult le.

Az 1952-es budiszavai választások eredményeivel a Népfront és a JKP helyi, járási és tartományi vezetősége nem volt megelégedve. Egyrészt a helyi népbizottságba kevesebb párttag került, a többséget a politikai ellenfelek szerezték meg. Másrészt kevés szerb került a népbizottságba, amelyet a magyar nacionalizmus kifejezésre juttatásaként értelmeztek (POPOV 1986: 8).

A beszolgáltatás megszüntetése serkentette a földműves-szövetkezetek felbomlását. A parasztok a saját földjükön maguk akartak gazdálkodni, amit a lassan kialakuló kezdetleges piaci viszonyok serkentettek.

A pártállam, hogy megakadályozza a gazdag paraszti réteg, a „kulákok” 1953-as megerősödését, újabb földtörvényt hozott, amellyel a magánkézben levő földterület nagyságát az addigi 20 ha helyett 10 ha-ban határozta meg. Aki viszont nem kizárólag a földművelésből élt, az 3 ha földdel rendelkezhetett. Ezek az intézkedések Budiszaván nem okoztak különösebb problémát. Ezúttal az állam az elvett földek árát, olcsó pénzért, részletekben kifizette.

A szövetkezetek felbomlása a boszniai telepések körében jóval nagyobb problémát jelentett. Földjeiket visszakapták, de legtöbbjüknek nem volt lova, kocsija, ekéje, vetőgépe és más szükséges munkaeszköze. Az új helyzetben a telepések nehezebben boldogultak a saját földjükön. Boszniában főleg legelőkkal és jelentős állatállománnyal rendelkeztek, a búza-, a kukorica-, a napraforgó- és a répatermelésben nem volt tapasztalatuk. Abban az időben Budiszaván láttak először kendert. Ugyanakkor ezek a nehézségek rákényszerítették a telepéseket, hogy szembenézzenek a valósággal. A kezdeti bizonytalanság után rájöttek, hogy életfeltételeik megteremtése, önmaguktól függ, gazdálkodásuk eredményétől a saját földjeiken.

A LAKOSSÁG NEMZETISÉGI ÖSSZETÉTELE

A boszniai telepések érkezésével Budiszava lakosságának összetételében politikai okokból, a második világháború következményeként a legnagyobb demográfiai változások történtek. Az 1948-as népszámlálási adatok szerint a falu 2090 lakosa közül 1379 magyar, 577 szerb, 70 ukrán és 54 más nemzetiségű volt. Ezzel szemben az 1941-es adatok szerint Tiszakálmánfalva 2066 lakosa közül 1086 magyar, 968 német és 12 szerb volt, tehát 1944 októberének elején, a német lakosság kilakoltatása előtt, a faluban csak pár fővel több magyar élt, mint német.

A boszniai telepések száma 1946 és 1958 között 54,2 ezrelékkal nőtt évente, a magyaroké pedig 7,1 ezrelékkal, tehát a kolonisták száma 7,6-szor nagyobb arány-

ban nőtt az őslakosságénál. A jóval kisebb számú telepeseknél jóval több nagycsaládos volt, mint a magyaroknál, akik közül említeni lehet a Szabó, a két Borbás, a Lajkó és a Pető családot, akiknek hat vagy több gyereke volt. Szorgalmas, becsületes emberek voltak, és gyermekeik is azzá lettek.

Az 1941-es adatokhoz viszonyítva 1948-ban Budiszaván 293 magyarral több élt, tehát a háborús áldozatok, a kivégzések, az elmenekülők jelentős száma ellenére a magyarság száma egy negyedével nőtt.

Honnan származik ez a jelentős növekedés? A magyarázat egyszerű: a sokat szenvedett zsablyai, csúrogi és mozsori magyar családok egy része a táborok felszámolása után éppen Budiszaván lelt új otthonra, ahol a többségi magyar lakosság között nagyobb önbizalommal, hittel és reménnyel kezdték meg életük újabb korszakát. Rajtuk kívül Lokról és Kovilról szintén áttelepült néhány család. Becsületükre legyen mondva, hogy a nulláról indultak, és szorgalmas munkával valamenynyien az átlagosnál jobb életfeltételeket teremtettek meg családjuknak. Ezek közé tartozik a Boldizsár, a Milincki, a Kelemen, a Gregus, a Gyeveki, a Szilák (Selo), a Márton, a Zsámbóki, a Bábi, a Jakubec, a Horvát, a Pápista (Kovili) és még néhány család. A faluban maradt kevés német is magyarnak vallotta magát.

Egészen 1953-ig Budiszavának általában ugyanannyi lakosa volt, mint a megalapítása utáni első években: 1890-ben 2202, 1953-ban pedig 2122.

A lakosság számának jelentős növekedése 1955 után kezdődik az újvidéki gyáripar gyors fejlődésével, amely során főleg Boszniából érkező bevándorlók azonnal munkába léptek, jellemzően az építőiparban. Igyekeztek különböző tanfolyamokat befejezni, szakképesítést szerezni, és az építőiparból jobb munkahelyekre távozni.

Az 1961-es népszámlálás adatai szerint Budiszavának 2476 lakosa volt, még mindig jelentős magyar többséggel. Az utolsó népszámlálás, amely szerint a magyarok még relatív többségben voltak a faluban, 1971-ben zajlott le, amely szerint a településen 2825 lakos élt, ezek közül 1387 magyar, 1204 szerb, 101 ukrán és 133 más nemzetiségű. Újvidék közelsége, a mind gyakrabban autóbusszjáratok, a budiszavai életminőség javulása, az újvidéki gyáripar munkaerő-főlszippantásának ténye hozzájárult ahhoz, hogy a falu mind vonzóbbá váljon. A magyarság 1981-ben végleg kisebbségbe került. Az ez évi népszámlálás alapján 3492 lakos volt, ebből 1725 szerb, 1430 magyar, 171 jugoszláv, 71 ukrán és 95 más nemzetiségű. A szerb lakosok száma 10 év alatt 521-gyel, a magyaroké 43-mal nőtt. Tiszakálmánfalva megalapítása óta a magyarok 1981-ben érték el a legmagasabb létszámot. Valamennyi magyar megbújt az akkoriban divatba jött, de a valóságban soha nem létező „jugoszláv” nemzetiségi csoportban. A népszámlálási adatok már akkor előrevetítették a legnagyobb problémát. Az idősebb korosztályok túlsúlya és a magyar lakosság alacsony szaporulata miatt mind kisebbre zsugorodott a budiszavai magyar közösség.

A LAKOSSÁG SZOCIÁLIS ÖSSZETÉTELE ÉS GAZDASÁGI HELYZETE

Az 1953-as statisztikai adatok szerint Budiszava aktív lakosságának 75,17%-a mezőgazdasággal foglalkozott, a többiek a szövetkezetben, a téglagyárban, a malomban, a közhivatalokban és kisebb mértékben újvidéki gyárakban dolgozott. Az 1955-ös években indult meg az újvidéki gyáripár gyors fejlődése, ugyanakkor az agrotechnika erőteljes térhódítása fokozott mértékben felszabadította a fölösleges munkaerőt a mezőgazdaságból. A fiatalok közül jóformán senki sem maradt földműves, nagy többségük az újvidéki vállalatokban kapott alkalmazást. Ennek következtében már 1961-ben a budiszavai aktív lakosság 52%-a, 1971-ben pedig csak 41,7%-a foglalkozott mezőgazdasággal. Az Újvidéken dolgozó gyári munkások mindennap ingáztak a munkahelyük és lakhelyük között, így a mezőgazdasági gépek segítségével, a munkaidő letelte után, sikerült földjeiket is megművelni.

Míg az 1950–60-as évben az Újvidéken dolgozó munkások és diákok legnagyobb része – 150–200-an – a kora reggeli 4 óra 20 perckor Titel felől érkező személyvonattal utazott naponta a munkahelyére, addig számuk a 70-es években lecsökkent 40–50 főre, később 15–20-ra. Ma csak néhányan utaznak a gőzmozdonyos vonatot már a 70-es években felváltó motoros vonattal, a sínbusszal.

A legtöbben naponta az Újvidéki Városi Közlekedési Vállalat mintegy 50 buszjáratával ingáznak, vagy saját gépkocsijukkal utaznak a munkahelyükre. Senki sem jár Újvidékre kerékpárral, pedig a 60-as évekig 25–30-an – főleg fiatalok – így mentek munkára.

A gyári munkaviszony nagyobb szociális biztonságot nyújtott a mezőgazdaságnál, állandó havi jövedelmet, évi szabadságot és nyugdíjat szavatolt. Az 1970-es években a lakosság gazdasági és anyagi helyzete sokkal kedvezőbb, mint ahogyan az 1950 körül volt. A társadalmi-gazdasági feltételek adva voltak, az állam, minimális mértékben ugyan, de teret hagyott a magánkezdeményezésnek, főleg a kisiparban és a mezőgazdaságban.

Több mint 120 ember helyben dolgozott: a téglagyárban, a községházán, a szövetkezetben, a malomban, az iskolában, az egészségházban, a vasútállomáson és az újvidéki kereskedelmi vállalatok üzleteiben. A szövetkezetek felbomlása után fejlődésnek indult a kisipar. Önálló kisiparos asztalosként dolgozott Szajkó György, Csizmár József, Rade Šijak, Moldvai János és Derkovics István; szabóként Varnyú József, Rác János és Gőz Ferenc; kovácsként Szekeres Imre, Szkotovics Imre és Cimbal Ferenc; hentesként Mészáros Mihály, Lazar Klaić, Miloš Nikoletić; borbélyként Patarica Mihály, Cser Sándor, Kalmár Ferenc, Sós Ferenc; géplakatos-cséplőtulajdonosként Masa János és Pető Péter; szobafestőként Pető József; ácsmesterként Pető Mihály; pálinkafőzőként Molnár József; vendéglősként Vengrin János, Hasovics Péter, Rajko Rajić, Rajko Đurić; kőművesként Jambor Imre, Kovács János, Uri István, Borbás János; magánkereskedőként Borbás Sándor, Stevan Majer; pékként Žika Šovljanski, Balog István, Molnár Lajos; szódásként Gőz Mihály, Gálity János; cipészként Patarica Ferenc, Kovács Péter és Vovčuk Pavle.

Komolyabb, sikeres magánvállalkozásba az 1980-as években Bakos István kezdett, aki családtagjain kívül már kisszámú munkást is fölvelt. Fémmegmunkálással és műanyag tárgyak készítésével foglalkozott. Szorgalmas, nagy tudású mester lévén nem kívánt kockáztatni, és vállalkozását a háborús évek kezdetétől Magyarországon folytatta.

Nagy kár, hogy a Budúcnost Földműves-szövetkezet keretében működő Pihler-féle gőzmalom az 1950-es évek végén eladásra került, mert ezzel nemcsak munkahelyek, hanem horgászati és fürdési, télen korcsolyázási lehetőségek szűntek meg a faluban. A malom állandóan friss vízzel látta el a „nagy-” és a „kisgödöröt”. A malomból a gödrökig a víz a kiásott árok lassú, lépcsőzetes süllyedésével ért el, egyben a fölösleges csapadék a megfelelő helyre került. A másfél-két méter mély nagygödörben a felnőttek, a legények és a nagyobb, már jól úszó fiúk fürödtek, a kisgödörben pedig az úszni tanuló gyerekek. Ameddig a nagygödör fürdési lehetőségeket biztosított, nem volt szokás, hogy a nők és a nagylányok fürdőruhában napozzanak, élvezzék a felüdülést és az úszást.

Az 1960-as évektől a földművesek helyzete javult. Ehhez jelentősen hozzájárult a használt traktorok kedvező áron való beszerzése 1962–63-ban. Budiszavára szép számban a kovini cukorgyár kiselejtezett Landini traktorai kerültek. Ilyeneket vásárolt Fuszko József, Bercsényi István, Gombár Károly, Milánovics Imre, Drobnyik Géza, Cser János, Kismiska Pál, Milánovics Sándor, Erlauer Antal és mások.

Érdekes, hogy Budiszaván az iparosok között nem volt cukrász, a fagyaltot minden nyáron jéggel hűtött pléhdobozokba zárva a Brkónak nevezett cukrász toltta át Kátyról. A gyerekek alig várták, hogy megérkezzen a Brko, mert ő nemcsak pénzért, hanem két, otthonról elcsent tojásért is adott egy gombóc „fagyit”. Később nyílt egy cukrászda, de hamarosan becsukott.

Több ipari növényt termesztettek (répát, napraforgót, később a jól jövedelmező szóját), és mind nagyobb mennyiségben termelték a budiszavai határban jól megtermő görögdiányt. Boszniába, Horvátországba és a tengerpartra vitték a kivételesen jó minőségű és nagy jövedelmet biztosító diányt. Jugoszlávia szétesésével, a piaci lehetőségek beszűkülése miatt jóval szerényebb keretek közé szorult a diánytermelés.

Ugyanebben az időszakban fellendült az állattenyésztés. Az új sertésfajták tenyésztése kifizetődővé vált, de különösen megnőtt a borjútenyésztés (népiesen „bornyútenyésztés”), mert a nagy, külföldi piacokra irányuló kiszállítás jó árakat és szép jövedelmet biztosított a termelőknek. A legjobb években – péntekenként – minden irányból vezették a szövetkezet udvarába a szebbnél szebb hízott borjúkat, aminek eredményeként az emberek jobban éltek, új házakat építettek.

A vállalkozó szellemű földművesek az állami „zöld terv” keretében új traktorokat és mezőgazdasági gépeket vásárolhattak kölcsönre. Ezek értékét a néhány év múlva bekövetkezett magas infláció jelentős mértékben lecsökkentette.

Az emberek anyagi jóléte mindinkább tudásuktól, szorgalmuktól és munkájuktól függött. Ez egyaránt vonatkozott a falu lakosságának munkás, földműves és lassan kialakuló értelmiségi rétegére is.

Az 1971-es népszámlálási adatok szerint 549 budiszavai lakos volt munkaviszonyban, jelentős többségük Újvidéken. Az 1960-as években a politikai jogok

korlátok közé voltak szorítva, de a mozgásszabadság liberalizálásával az 1970-es években mintegy 100 helybeli, főleg fiatal vállalt munkát ideiglenesen külföldön, elsősorban Németországban, Ausztriában, Franciaországban, Svédországban, Svájcban, de még Ausztráliában is.

Ezek közé tartozott Cimbál Mihály, Csévári Ernő, Borbás László, Bíró József, Borbás Mihály, Kószó Ferenc, Bagi Ferenc, Petrovics Dénes, Szoboszlai József, Slavko Mihalešín, Szilák Illés, Szilák Imre, Patarica Oszkár, Tubak Milutin, Grumić Nedeljko, Bábi József, Boldizsár László, Cimbál Nándor, Kovács Lajos, Boško Ignjatić, Đorđe Kolarov, Andrija Šterleman, Ország Péter, Kovács Elemér, Kovács P. Sándor, Kovács Tibor, Vasas József, Szoboszlai László, Balázs József, Nedeljko Vučić, Jámbor Anna, Vladimir Subotić és mások.

A külföldre távozóknak egy része – terve ellenére – örökre ott is maradt, legtöbben Ausztráliában, Németországban, Kanadában. Közéjük tartozik: Cser Mátyás, Vastag János, Patarica József, Derkovics Árpád, Ország Béla, Gyeveki Ilona, Cser György, Márton Pál, Márton György, Gálity István, Jankovics Mihály, Jankovics István, Vid Mijatović, Radivoj Janković, Mihajlo Džudža, Vasil Šelemba, Mile Dakić, Szoboszlai Mihály, Ljubomir Vučić, Ország Mihály, Nedeljko Ignjatić, Kószó György, Bíró János, Kovács M. Béla, Mile Ličinar, Kuzmanović Čiko, Sós Ferenc, Sós István, Pető Antal, Vlada Samac, Branko Samardžić, Paja Maksić és Kató Oszkár.

Akik a külföldi munkavállalás után hazajöttek, azok az addigra felépített szép új családi házakba költöztek. Az itthon dolgozók közül sokan építettek vállalati és bankkölcsonök igénybevételével az 1970-es, valamint a 80-as évek körül, és majdnem teljesen eltűntek a kis, vert falú, fehérre meszelt házak a falualapítás idejéből. Ebben az időben minden házban volt már rádió, a legtöbben tévékészülék, modern háztartási gépek, több mint 300 személygépkocsi, 15 aratócséplő, több mint 100 traktor stb. A proletárdiktatúra, a népi demokrácia lassan az „emberarcú” szocializmus hízelgő jelzőjét vette magára, az emberi jogokat valamelyest jobban tiszteletben tartotta, de az igazságszolgáltatás pártbefolyás alatt maradt.

BUDISZAVA A FEJLŐDÉS ÚTJÁN – ÚJ EMBEREK A FALUVEZETŐSÉGBEN

Az 1950-es évek nehézségei, a beszolgáltatás megszüntetése, a politikai propagandával létrehozott földműves-szövetkezetek felbomlása, a nagyobb bizalom megteremtése a magyarok iránt, a magánkezdeményezés korlátozott keretek közötti serkentése, a nyolcosztályos iskola kötelezővé tétele, a magyar kultúrának a megengedett politikai keretek közötti ápolása képzi azt a határkövet, amikor Budiszava megindult a fejlődés útján. Fontos dátumot jelent, hogy a titeli és a zsablyai járáshoz való tartozás, és Káty község megszüntetése után, amelynek keretében Budiszava szerencsére csak rövid ideig „vegetált”, a Szerb Népképviselőház 1955-ben új törvényt hozott a járások és községek területi felosztásáról, amelynek alapján Budiszava Újvidék község kötelékébe került.

Mindez lendületet adott, az emberek pedig nagyobb mértékben kívántak részt venni a falu irányításában, és készek voltak munkával és pénzzel, helyi hozzájárulás bevezetésével támogatni Budiszava öt éves fejlesztési tervét. A falu lakosai általában az öt év eltelte után támogatták az újabb falufejlesztési programot. A vezető helyekre, mind a helyi népbizottságba, mind pedig a helyi közösség tanácsába, de a pártszervezetbe, valamint a Népfrontból megalakított Szocialista Szövetségbe is fokozatosan új emberek kerültek, szélesebb látókörrrel, mint elődeiké, akik eltűntek a falu politikai életéből. A maguk módján, az adott politikai korlátok között és egyéni lehetőségeiktől függően nehéz időkben kellett helytállniuk. Az első vezető emberek közül Bakos István, a budiszavai népbizottság első elnöke maradt meg a falu lakosságának emlékezetében. Elsősorban cselekedetei és a magyar lakosság iránti viszonyulása miatt.

A helyi népbizottság egyik első fontos tevékenysége volt a villanyáramnak a faluba történő bevezetése 1953-ban, amelyet mindenki nagy lelkesedéssel támogattott. A népbizottság elnöke akkor Koroknai Mihály, aki minden igyekezetével azon volt, hogy polgártársai, amikor hazaérnek, ne a gyufát keressék, hanem a villanyt kapcsolják föl. A népbizottság az akció véghezviteléhez minden hold föld után 500 dinár hozzájárulást vezetett be. A villanyoszlopokat, amelyek aránylag egyenes és erős akácfák voltak, azok a családok és szomszédok biztosították, akiknek házaik elé a villanykarók kerültek.

A szocialista rendszer nagy győzelmeként mutatták be a villanyáram Budiszavára történő megérkezését. Az egyszerű embereknek viszont az volt a fontos, hogy házukba minél előbb bevezessék a villanyt. Valóságos versengés alakult ki a polgárok között, kinek sikerül előbb villanyáramhoz jutni. A legszegényebb családoknak csak 1957–58-ra sikerült annyi pénzt összekuporgatni, hogy náluk szintén kigyúljon a fény, a petróleumlámpák pedig dísznek maradjanak meg az elmúlt idők emlékére. A közvilágítást csak az utcasarkokon és két helyen, az utcasarkok közötti utcarészekben szervezte meg a helyi népbizottság, de ez a szerény utcai világítás is, pláne a viharlámpák helyett, hozzájárult az esti és az éjjeli sötét falukép eltűnéséhez.

OKTATÁS ÉS EGÉSZSÉGÜGY

Az új iskolaépület építése már az ötvenes évek végén állandó napirendi pont volt az iskolavezetőség, a helyi bizottság (a népbizottság elnevezés helyett), a pártszervezet és a Szocialista Szövetség (a Népfront új elnevezése) ülésein. A faluvezetés és az iskola közös álláspontjának megvalósításáért még Pastyik Imre iskolaigazgató kezdett (1950 és 1960 között) kilincselni az újvidéki szerveknél. A követeléstől annak elfogadásáig, a vagyoni jogi kérdések megoldásától az építkezési tervek elfogadásáig, az építkezés elkezdésétől – az akkori gazdasági reform, jobban mondva gazdasági válság miatt – a tervezett iskolaépület csak egy részének befejezéséig, 1965-ig újabb pár év múlt el. Gera Pál (Pavle) iskolaigazgatónak nem maradt más hátra, minthogy az addig használt öt épületből hármat, a régi

német iskolát, a volt „-vics” iskolát és a rozoga állapotban lévő néhai német kocsmát továbbra is használatban tartsa. A „német” iskola mindkét tantermében folyt a tanítás, a „-vics” iskola épületében akkor még az iskola keretében működő óvoda maradt, a volt német kocsmáé pedig addig volt tornaterem, amíg annak használatát a tanügyi hatóság nem tiltotta be. Csak 1965-ben épült fel az új iskola 9 tanteremmel, az alagsorban pedig egy kabinet és a diákétkezdé működött. Tornateremre akkor nem volt pénz.

Az iskolában 20 tagozat működött teljes szerb és magyar nyelvű oktatással. Az iskola előbb Moša Pijade nevét viselte, most Ivo Andrićét. A hivatalos testvériség–egységi politika szellemében a magyar gyerekek tanultak szerbül, a szerb gyerekeknek viszont magyar nyelvtanulási óráik voltak. Az 1980-as évek végén – a miloševići korszak kezdetén – ez a gyakorlat természetesen megszűnt. Kár, mert a kölcsönös nyelvtanulás az igazi egyenrangúság megvalósítása felé való kis, de jelentős lépésnek tekinthető.

Gera Pál után Stajer István végezte ideiglenes mandátummal az iskolaigazgatói teendőket, utána Milánovits Tibor, Vracsarity Ildikó, majd Ignjatić Mária és Vid Jović következett. Most Goran Srdić az iskolaigazgató. Milánovits Tibor volt az egyetlen iskolaigazgató, aki a falu szülötte.

A tanárok legnagyobb része napjainkban Újvidékről utazik naponta munkahelyére, akik nem laknak Budiszaván, alig vagy egyáltalán nem vesznek részt a település közéletében, nem létezik már az a szerepvállalás, amelyet valaha a pedagógusok jelentettek faluhelyen. Ezt jórészt Újvidék közelsége eredményezte, hiszen az ingázó pedagógusnak Budiszava elsősorban munkahelyet, nem pedig lakóhelyet jelent.

A háború után – 1944-től – rövidebb vagy hosszabb ideig a budiszavai gyerekek oktatását a következő tanügyi munkások végezték: Masa Péter, Zorka Grlić, Pavlović Irena, Jankovity Antal, Bicók Ilona, Pacal Sándor, Vécs Ottó, Szabó Géza, Budimir Stanojević, Vukadin Antić, Pastyik Imre és Klára, Beszédes Berkes Erzsébet, Papp Ferenc, Milánovits Karola és Tibor, Hegedűs Zénó és Júlia, Dragica Dickov, Stajer Katalin és István, Acsai Ilona és István, Hajzer Hosek Ilona, Živka Repić, Ankica Grbić, Danica Mutić, Cana Dimić, Pastyik Adrianna, Szili Anna, Herfort Ottó és Magdolna, mr. Boško Brzić, Ignjatić Mária, Vracsarity Ildikó, Kovács Póth Anikó, Miodrag Prodanović, Melanija Sudom, Gombár Szántó Rozália, Radmila Svilokos.

A nyolcosztályos iskola 1955-ben történő létrehozása előtt a falu szülöttei közül nagyon kevés értelmiségi került ki: Szajkó Karolina tanítónő, Milánovits Tibor tanító, dr. Jankovics József orvos, Masa Péter állatorvos, Gőz Mihály gyógyszerész, Márton Irén tanárnő, Gostimir Daničić tanár, Erlauer Sándor tanító. Közülük csak Szajkó Karolina és Milánovits Tibor jött vissza szülőfalujába.

A nyolcosztályos iskola megnyitása megteremtette a falu értelmiségi rétegét, még ha legtöbben nem is élnek a településen. Az idősebb és a középgenerációkhoz tartozók közül említem meg a következőket: Szajkó László zeneakadémiát fejezett be, Balázs Gyula mezőgazdasági mérnök, Ódri Júlia vegyész mérnök, prof. dr. Balázs Ferenc mezőgazdasági mérnök, Aleksandar Novicki mezőgazdasági mérnök,

Galambos László jogász, Pető Károly jogász, Szilák Sándor jogász, Kiss László orvos, Csizmár Verona tanár, Boža Ignjatić tanár, Derkovics Erzsébet földrajztanár, Somosi Margit magyartanár, Somosi Anna közgazdász, Sára Magdolna vegy-tantanár, ifj. Milánovits Tibor tűzvédelmi mérnök, Milánovits Róbert villamos-sági mérnök, Moldvai Csaba villamossági mérnök, Borbás Miklós villamossági mérnök, Zsúnyi Zsuzsanna óvónő, Gombár Dezső jogász, Zsúnyi Julianna orvos, Koviljka Krivokuća közgazdász, Borbás Ferenc fogorvos, Borbás Aranka fogorvos, Kiss Gyula mezőgazdasági mérnök, Vladimir Subotić villamossági mérnök, Borbás Melinda építész mérnök, Szilák Erika közgazdász, Pápista Mária építész, Miladin Panić mezőgazdasági mérnök, Talló Aranka orvos, ifj. Szilák Imre infor-matikus, Horváth Edit orvos, Csikós Gabriella orvos, Borbás Rudolf közgazdász és utánuk a fiatalabbak.

A felsoroltakon kívül a fiatalabb generációhoz tartozó magyar és szerb értelmi-ségiek száma meghaladja a 60-at. Ezek között már jóval nagyobb számban vannak szerb nemzetiségű értelmiségiek.

Budiszaván a következők fejezték be a nyolcosztályos iskolát, és magas szak-képzettséget szereztek az USA-ban: Masa Endre, Masa Géza és Masa Valéria, a mártírhalált halt Masa Péter tanító gyermekei.

A faluban élt és fejezte be az általános iskolát dr. Pastyik Imre, a volt isko-laigazgató, Pastyik Imre fia. Németországban doktorált, vegyész mérnök, vezető munkahelyen volt a leverkuseni Bayer vegyipari konszern környezetvédelmi gyá-rában. Nemzetközileg elismert környezetvédelmi szakember és kutató. A délszláv háborúk alatt többször pénzületi támogatást nyújtott az Újvidéki Diáksegélyező Egyesület ösztöndíjasainak.

Érdekességként említem meg, hogy Szilák Sándor jogász eredeti foglalkozása a szobafestői szakma, majd a rendőrség kötelékébe szegődött, felismerték tehetsé-gét, továbbképzésre küldték, és jogász lett belőle, majd az újvidéki-klisai rendőr-állomás vezetője volt.

Külön kell szólni prof. dr. Balázs F. Ferencről. Tiszakálmánfalván született 1944-ben. Az általános iskolát szülőfalujában, a mezőgazdasági középiskolát Fu-takon végezte. Az Újvidéki Egyetem Mezőgazdasági Karán szerzett oklevelet. Ki-váló egyetemistaként a karon maradt mint asszisztens, majd az egyetemi, tudomá-nyos ranglétrán haladva a mezőgazdasági kar rendes tanárának választották meg. Tudományos kutatásainak eredményeit bel- és külföldön egyaránt elismerik, és a gyakorlatban, a mezőgazdasági termelésben sikeresen alkalmazzák őket. Szakte-rületén a sokat idézett tudományos kutatók közé tartozik.

Tudományos munkájának számos kiemelkedő eredménye van. Egy hónappal előbbre hozta a dinnyetermelés kezdetét, amelyet Budiszaván valósított meg elő-ször. Budiszaván fedezte fel a dinnye fuzáriumos hervadását. Négy-öt évi kísérle-tezés után a dinnye kabaktökbe való oltásával megoldotta e dinnyebetegséget. Ez az egész világon elismert tudományos eredmény világszerte alkalmazásban van. Figyelmét felkeltette a kukorica szárának rothadása is, amely sok helyen jelentős károkat okozott, csökkentette a termés mennyiségét. Megállapította, hogy a kuko-ricarothadás oka a címerhányás ideje alatti vízhiány, amely stresszt okoz a növény-

nek. A mind sűrűbbre ültetett kukoricások számára nem elég az a csapadékmeny-nyiség, amelyet most, különösen a száraz esztendőkből kapnak. Ezt a betegséget vetésforgóval és genetikailag jobb minőségű magok használatával oldotta meg. Megoldotta továbbá a búzagalászok fuzáriumos penészedésének problémáját. Az ilyen búzagalászok termése ugyanis veszélyes gombatoxinokat tartalmaz.

Az Ivo Andrić Általános Iskolának a 2012/13-as tanévben 304 tanulója volt 20 tagozatban: 12 szerb nyelven, 8 magyar nyelven. A szerb osztályokba 248, a magyar osztályokba 56 tanuló járt. Az utóbbi években így állandóan a magyar tagozatok megszűnésének veszélyével kell szembenézni. Elsősorban a szülők erélyes követelése alapján maradtak meg az osztatlan magyar tagozatok öt-hat tanulóval is. A jövő nem sok jóval kecsegtet. Az újvidéki Radosno detinjstvo (Vidám Gyermekkor) Zeka – Nyuszi nevet viselő budiszavai részlegében Urbán Zsuzsa vezetésével hét óvónő foglalkozik a 3–7 éves gyerekekkel. A szerb nyelvű csoportokban 102 gyerek van, a magyar nyelvű (vegyes) csoportban pedig 25. Három egész napos csoport is van az óvodában. Az óvoda gyönyörű, új épületben működik.

Az általános iskolában több mint 60-an dolgoznak, 45 pedagógus. Ők a következők: Marija Radić fizikatanár, Milena Davidov angoltanár, Mladen Maljurić testneveléstanár, Spasić Hajnalka technikatanár, Ignjatić Nenad testneveléstanár, Sekulić Tatjana tanítónő, Čulibrk Violeta vegytanár, Kvirgić Vujka szerbta-nár, Majkić Dušica tanítónő, Jovanović Katica biológianár, Panić Vesna tanítónő, Perić Željana tanítónő, Faragó Benilda tanítónő, Nikolić Marija szerbta-nár, Čolak Ágnes tanítónő, Répási Zsuzsanna magyartanár, Lakatos Hangódi Márta zenetanár, Šarko-Golubović Natalija ukrántanár, Plavšić Miroslav földrajztanár, Đukić Dragan történelemtanár, Mrđan Veljko szerbta-nár, Vasović Dobrila némettanár, Kú Ferenc történelemtanár, Ignjatić Angéla képzőművészet-tanár, Párdovicki Attila földrajztanár, Čolić Nadežda matematikatanár, Kostrešević Dragana tanítónő, Šušljik Marija tanítónő, Daničić Bojana tanítónő, Pilić-Lukač Zora zenetanár, Borbás Katalin némettanár, Srdić Goran iskolaigazgató, Munjiza Nada iskolapedagógus, Markov Svetlana matematikatanár, Mijatov Milana angoltanár, Medvecki-Uracs Ildikó tanítónő, Komazec Jasna matematikatanár, Ristić Gordana technikatanár, Juhász Attila informatikatanár, Máté Eleonóra hitoktató, Vlajković Ružica vegytanár, Oparnica Dušan hitoktató, Sremački Jasmina biológianár, Birinyi Anita biológianár és Marić Nikolina titkár.

Az iskolánál korábban, 1964-ben épült fel Budiszaván az új egészségház, amely jelentős mértékben emelte az életminőséget. Az egészségház keretében orvosi rendelő, fogorvosi rendelő és gyógyszerár épült orvoslakással együtt. Előtte áldatlan körülmények között, elhagyott német házban hetente előbb egy, majd két napon folyt az orvosi rendelés, főleg Kátyról vagy Újvidékről kijáró orvosok fogadták a betegeket.

Az 50-es évektől az általános orvosi szolgálat kisebb-nagyobb zökkenőkkel, de lassan rendeződött. Jó szakemberek kerültek a faluba, akik lelkiismeretesen végezték az orvosi teendőket: dr. Petar Požariški, dr. Giga Marcikić és dr. Valentin Lopusanski. Az egészségügyi nővér évtizedekig Gregus Erzsébet volt, a faluban csak „Bábosszonyböskének” nevezték.

Fogorvos nem volt. Az újvidéki Ecet György hétvégeken Drobnik Tibor házában végezte a fogak ápolását, műfogak vagy fogsorok elkészítését. Sok esetben a borbély húzott fogat. Több mint 20 éve Borbás Ferencnek, a helyi születésű fogorvosnak a rendelője működik a faluban. Az első állandó fogorvos Pavle Ogrizek volt, akit szaktudása, páciensei iránti viszonyulása, derűs kedélye miatt szerettek az emberek. Szlovák nemzetiségű volt, de mind a szerb, mind a magyar nyelvet nagyon jól beszélte.

Dr. Kovács Mátyás személyében megoldódott a falu egészségügyi problémája. Közmegelégedésre nagy odafigyeléssel és szakmai felkészültséggel végezte munkáját. Tudását állandóan bővítette, nőgyógyász-szakorvosi képzettséget is szerzett, és bevezette a nőgyógyászati ellenőrzést. Budiszavára 1965-ben érkezett, itt alapított családot, és élete végéig a faluban maradt. A vele való személyes kapcsolatom alapján tudom, hogy kétszer-háromszor komolyan gondolkodott a falu elhagyásáról, de szerencsére mindig maradt. Talán nagyobb figyelmet szentelt betegeinek, jobban őrizte azok egészségét, mint a saját magáét, így 2003-ban hirtelen elhunyt. A budiszavai református temetőben nyugszik. Orvosi munkája mellett tevékenyen részt vett a falu társadalmi-politikai életében.

Most az egészségházban dr. Borbás Zsúnyi Júlia orvosnő dolgozik, ő az első a budiszavai születésű orvosok között, aki vállalta, hogy szülőfalujában végezze nemes hivatását. Általános szakorvosként dolgozik még az egészségházban dr. Gordana Zečević – Tihi.

A HELYI KÖZÖSSÉG MUNKÁJÁRÓL

A települések és városrészek vezető szerve 1964-től a helyi közösség tanácsa, amely helyet kapott az 1963-ban meghozott új jugoszláv alkotmányban mint a szocialista demokrácia fejlődésének, megvalósulásának magasabb formája, vívmánya az öngazgatási rendszer alappillére. Így Budiszaván is megalakult a helyi közösség tanácsa, amelynek elnöke (a bíró) Bercsényi István, a titkári teendőket pedig a helyi közigazgatási iroda főnöke, Stipan Lukić végezte. A budiszavai helyi közösség első alapszabályát – hiánya csak 1965-ben a pótdadó bevezetése miatt okozott problémát – e könyv szerzője írta mint a tanács tagja és jövődöbéli jogász. Stipan Lukić után a helyi közösség titkára Szmieskó Iván, majd Masa Erzsébet.

A falu főutcáján és a falu központjától a vasútállomásig vezető Vasút utcán kívül minden utca földes, esős időben sáros volt, csak lovas kocsikkal lehetett közlekedni. A helyi közösség tanácsa azt a határozatot hozta, hogy a falu utcáinak aszfaltozása a legfontosabb feladat. Ennek érdekében nagyon sokat kilincselte Bercsényi István, aki sokszor a legfontosabb mezőgazdasági munkálatait volt kénytelen megszakítani a közügyek intézése miatt. Elnökösködése idején kezdeményezték a falu vízvezeték-hálózatának kiépítését is. A kezdeti terv az volt, hogy a falut a Budiszava–Kovil–Sajkás útkereszteződésnél fűrt kút látja el majd vízzel, ugyanúgy mint Kovilt. A kútnak erre nem volt elegendő kapacitása, de a víz minősége sem volt kifogástalan. Még egy kút kellett fúrni 1985-ben, de használata céljából a

víz magas gáz- és vastartalmát csökkentendő, szűrőberendezést kellett beszerezni. A falu egészséges vízzel való ellátását csak az újvidéki városi vízvezetékrendszerre való rákapcsolás oldotta meg.

Ezekben az években – 1983 és 1987 között – Milánovits Tibor a helyi közösség tanácsának elnöke, titkára pedig Moldvai Károly. A helyi közösség közgyűlésének elnöke Milenko Panić. Az utcák aszfaltozásának és a helyi vízvezeték megépítésének kezdeményezésétől a megvalósulásáig 15–20 év telt el. A falu aszfaltutai 13,5 km hosszúságban 1980-ig megépültek minden utcában, a vízvezeték-hálózat 26 km hosszúságban 1987-ig lett kiépítve, addig csak 130 háztartás kapcsolódhatott rá azon a négy kilométeres távon, amely akkor használatban volt. Még 700 háztartás a következő években kezdte használni az egészséges vizet, amivel megszűnt az időről időre jelentkező sárgaság veszélye. A faluban 1987-ben 1100 magántulajdonban és 36 társadalmi tulajdonban lévő házat jegyeztek föl 1300 családdal. Ma talán nincs is olyan ház, amely nem a városi vizet használná. A víz- és gázhálózat kiépítése az Újvidék városhoz való tartozás előnye.

Budiszava polgárai több mint 20 évig önkéntes pótagó, helyi hozzájárulás fizetését vállalták, hogy növeljék az életminőség szintjét. A munkaviszonyban levők fizetésük 4%-át adták a falu közművesítésére, a nyugdíjasok kisebb, a földművesek nagyobb százalékot. Az így összejött pénz még mindig nem fedezte az utépítést, ezért a helyi közösség, a Szocialista Szövetség és a pártszervezet széles körű akciót szervezett, hogy a polgárok 10 évre kössenek életbiztosítást a DDOR Novi Sad Biztosítótársasággal. Budiszava 600 polgára tett eleget a felszólításnak, amelynek alapján a biztosítótársaság az eljövendő 10 év alatt fizetendő pénzt azonnali kölcsön formájában a helyi közösség rendelkezésére bocsátotta. 1978-ban a Szocialista Szövetség újvidéki választmányának javaslatára a drmnói villanyerőmű építésére szánt – az újvidéki község polgárai által befizetett – többletpénzből az utépítésre 3 millió dinár támogatást kapott a falu.

A méreteiben szerény sportközpont 1991-ben épült, amellyel megoldódott a helybeli Dinamo focicsapat öltözőjének problémája. Addig egy kimustrált, öreg busz helyettesítette az öltözőt. A sportközpont épülete az akkori időkben működő újvidéki testnevelési érdekközösség és a budiszavai helyi közösség megállapodása alapján fele-fele alapon biztosított pénzeszközökből épült.

Mivel 1971-ben a községháza előtti piactéren szobor épült a népfelszabadító háború harcosainak emlékére, emiatt új piacteret épített a helyi közösség tanácsa a községháza udvarában, amely jobb feltételeket biztosított az eladók és a vevők számára egyaránt.

A helyi közösség tanácsa helyett 1978-ban megalakult az 51 tagú helyi közösségi választmány, amelybe az utcák lakói mint öngazgatási egységek választották meg a tagokat. A választmány megválasztotta a végrehajtó tanácsot, amely intézte a falu ügyeit, végrehajtotta a választmány határozatait. Ezt a nehézkesen működő rendszert – mint a jugoszláv öngazgatási rendszer újabb vívmányát – egy évtized múlva felszámolta a miloševići, illetve a többpártrendszer.

A falu, illetve Tiszakálmánfalva megalapításának 100 éves évfordulóját 1984-ben ünnepelte Budiszava lakossága. A kezdeményezők Milánovits Tibor és jóma-

gam voltunk, a gazdag ünnepi műsor megszervezését munkatársaikkal együtt Milánovits Tibor és Moldvai Károly végezte. A jubileum alkalmából a helyi közösség tanácsa díszoklevelet osztott ki több mint száz polgárnak, akik bármilyen módon hozzájárultak a falu fejlődéséhez, előrehaladásához. Már ekkor felmerült a falutörténet megírásának ötlete, és bizottság is alakult annak előkészítésére. A monográfia tervezett tartalmát az akkori újvidéki művelődési öngazgatási érdekközösség hivatalosan „pénzügyi” okok miatt nem támogatta.

Az 1980-as évek második felében a falu politikai szervezeteinek és a helyi közösség tanácsának ülésein felvetődött az iskolai tornaterem építésének, valamint a falu gázhálózata kiépítésének és az újvidéki városi gázhálózatra való kapcsolódásának a kérdése.

Az 1986-os községi választásokon a polgárok küldöttséget választottak az újvidéki Klisa község önkormányzatába. Akkor Újvidék hét községből állt, és Budiszava a Klisa nevet viselő községhez tartozott. A küldöttség elnöke Ratko Grumić, elnökhelyettese pedig Farkas János. A küldöttség két küldöttet választott a községi önkormányzatba: Nedeljko Samardžićot és Petó Valériát.

Az 1987-es helyi közösségi választásokon a közgyűlés elnökévé dr. Kovács Mátyást, elnökhelyettesé Sredoje Jankovićot választották. A közgyűlés végrehajtó szervének, a Tanácsnak az elnöke Svetozar Rakić, helyettese Stajer István lett. A helyi közösség titkárának, addigi munkájának elismeréseként, újból Moldvai Károlyt nevezte ki a Tanács. A közgyűlés a Tanács tagjaivá választotta Bercsényi Istvánt, Nikola Došent, Drobnjik Jánost, Nagy Józsefet, Dušan Radoševićet, Svetozar (Cveto) Rakićot, Vojislav Simićet, Stajer Istvánt és Jakov Tihit.

Az új faluvezetőség 1988-ban megkísérelte megmenteni a téglagyárat, amely iránt a vukovári téglagyár érdeklődött, de végül elállt az üzletkötéstől. Döntésükre valószínűleg kihatott a mind erősebb hangvételű szerbiai politikai retorika. A közgyűlés tagjai 1989. május 23-ai ülésükön bírálták dr. Kovács Mátyást és Cveto Rakićot, amiért a víz még nem érkezett meg minden utcába, hogy a falu telefonhálózata nem bővült új számokkal és az iskola tornatermének építése még mindig holtponton van. E bírálat után majdnem húsz év telt el, mire a helyi általános iskola tornatermet kapott. Az érzékeny lelkivilágú, népszerű orvos nem kívánt politikai vitákba keveredni, és lemondott a közgyűlés elnöki tisztségéről. Ugyanezt tette Cveto Rakić, a Tanács elnöke is.

A közgyűlés új elnökévé Sredoje Jankovićot, elnökhelyettesé pedig Vörös Józsefet választották meg, a Tanács elnökévé Nikola Došent, helyettesévé Antonio Mihalešint. Még ha a politikai rendszer legalsóbb fokáról is van szó, a megalapozatlan, türelmetlen viták és bírálatok előrevetítették, hogy a nagypolitika lecsapódását nem kerülhetik el az olyan kisközösségek sem, mint Budiszava.

Ebben a „békebeli” korszakban a falu életében jelentős szerepet játszott Koroknai Mihály, Grisza János, Grisza Pál, Cser János, Boris Novicki, Stipan Lukić, Szekeres József, Bercsényi István, Kis György, Pastyik Imre és Klára, Milánovits Tibor, Stajer István, Savo Ignjatić, Stojan Samardžić, Dragica Dickov, Desimir Letić, Iskren Milojković, Milenko Panić, Galambos László, Mladen Vurdelja, Gostimir Daničić, Ratko Grumić, mr. Boško Brzić, Szilák Illés, Milutin Tubak,

Kuzman Isakov, Bogoljub Milošević, Stevan Majer, Veljko Kovačević, Moldvai Károly, Szabó Tamás, Kovács István, Kovács Sándor, Žarko Jeftić, Mókus Lajos, dr. Kovács Mátyás, Kis György, Gera Pál (Pavle), Cser Tibor, Nagy József, Sredoje Janković, Vlado Ignjatić, Siniša Milošević, Boro Majstorović, Svetozar (Cveto) Rakić, Jakov Tihi, Gojko Gajić, Novak Ignjatović, Stipan Lukić és mások.

MŰVELŐDÉSI ÉLET, SZÓRAKOZÁSI LEHETŐSÉGEK AZ ÚJ JUGOSZLÁVIA KERETEIBEN

A Vajdasági Magyar Kultúrszövetség tagszervezeteként a budiszavai Magyar Kultúrkör megalakulásától – 1946-tól – kezdve sikeresen működött. Színdarabokat, szórakoztató esteket, táncokat szervezett. Az állami ünnepekre magyar és szerb nyelven főleg Pastyik Klára – tanítónő, később zeneoktató az általános iskola felső osztályaiban – szervezte a műsorokat. A művelődési egyesület munkája különösen 1953-tól lendült fel, amikor Milánovits Tibor és Karolina fiatal tanító házaspárt az illetékes tanügyi hatóságok „hazarendelték” szülőfalujukba, és tanítói kinevezést kaptak a helyi általános iskolába. Egy életen át a szülőfalu szolgálatában maradtak nemcsak az iskolában, hanem a falu közéletében és mindenhol, ahol szükség volt munkájukra. Vállalásukat serkentette a szülőfalu szeretete. Néhány évvel ezelőtt nekem, mindkettőjük volt tanítványának tevékenységük és munkájuk értelmét, a szülőfalujukba való visszatérést és maradást úgy határozták meg, hogy abban az időben, a majdnem értelmiség nélküli faluban valakiknek vállalni kellett a lámpás szerepét. Meggyőződésem, hogy azokat, akik hatvan éven át tevékenykednek a szülőfalu érdekében, nem a lámpás, hanem a világítótorony meghatározás illeti meg. Kevés ilyen eset van egész Vajdaságban.

Az 1960-as évekig fő szervezői voltak a falu művelődési életének. Együtt rendezték 1954-ben Majtényi Mihály *Kidőlt a májusfa* című darabját, majd Garay Béla és Zilahy Lajos művei is bemutatásra kerültek. Szintén azokban az években kerültek színpadra a *Sárga csikó* és a *Közös lakás* című színelőadások. A színdarabokkal a környező falvakban is vendégszerepeltek rendkívül sikeresen. Az akkori fiatalok szívesen vállalták a nekik szánt szerepeket, különösen Moldvai Károly, Tóth József, Pósa Péter, Petrovics Ferenc, Pápista Erzsébet, Mándity Etelka, Molnár Julianna, Pápista Etelka, Sós János, Pápista István, Jankovics Mihály, később Szabó Zsuzsanna, Dobosi Károly, Nagy Sándor, Kovács József, Póth Anikó, Kovács Magdolna és mások. A műkedvelők segítettek a díszletek kidolgozásában is – különösen Moldvai Károly.

Az egyesületnek olyan zenekara volt, amely nemcsak a vasárnapi táncokon muzsikált, hanem minden nehézség nélkül kísérni tudta a faluban vendégszereplő Újvidéki Rádió énekeseit: Boros Istvánt, Boros Mirjanát és Gubik Mirát. Ebben a zenekarban (néhány tagja már említve lett az előző fejezetekben) Hasovics Péter, Horváth János, Horváth József (Bögös), Ikotin István, Szajkó Károly, Szajkó Ferenc, majd Bagi Ferenc és Balázs György muzsikált.

Az 1950-es években sikeres bábszínházi előadásokat szerveztek Pastyik Klára, Milánovits Tibor, Milánovits Karolina, Hegedűs Zénó, Hegedűs Júlia és mások. A *Piroska és a farkas*, a *Hamupipőke* bábszínházi előadások minden kellékét, a bábukat, a bábuk ruháit, a bábjátékok háttérét, mindent ők készítettek.

A Magyar Kultúrkörnek néptáncsoportja is volt, amelynek összeállítása állandóan változott, de évekig működött. Többek között csoporttag volt: Kiss Sándor, Zséli Sándor, Pápista István, Horváth Katalin, Szabó Julianna, Német Sándor, Jankovics Mihály, Fuzskó Rozália, Erős Katalin, Kiss Rozália, Fuzskó Erzsébet, Süli Sándor, Szajkó Magdolna és mások.

A Magyar Kultúrkör 1955 februárjában egyesült a szerb művelődési egyesülettel, és a Testvériség–Egység (Bratstvo i jedinstvo) nevet vette föl. Az akkori hivatalos pártpolitika igyekezett a nemzeti alapon való szervezkedést gyengíteni vagy éppenséggel megakadályozni. Néhány évig magyar és szerb nyelven működött az egyesület. A Testvériség–Egység Művelődési Egyesület keretében Milánovits Tibor és Karolina 1961-ben a *Ha szerdán esküszünk*, 1962-ben pedig a *Hazug és füllentő* című nagy sikerű színdarabot rendezték. A tévé megjelenésével már csak tengődött az egyesület. Milánovits Tibor tanító és Kovács István egyesületi elnök még két-három évig szervezett filmvetítéseket, a szabadkai Népszínház és az újvidéki Bábszínház vendégszerepléseit. A tevékeny munka helyett a budiszavaiak a kultúra fogyasztói lettek, élvezői a hivatásos színházak előadásainak.

A Magyar Kultúrkör, majd a Testvériség–Egység Művelődési Egyesület keretében működött a könyvtár az 1950-es évektől kezdve, igaz nem rendszeresen. A néhai Római Katolikus Olvasókörben levő könyvek egy része a plébániára került, több mint 1000 könyv pedig a művelődési egyesület könyvtárába, amely vasárnap délutánonként két óra hosszat állt az olvasni vágyók, a könyvet kölcsönzők rendelkezésére. Az első könyvtáros Szekeres József, őt Szajkó Magdolna követte, utána újból Szekeres József jött. 1957–58-ban szimbolikus tiszteletdíjért Galambos Erzsébet végezte a könyvtárosi teendőket. Ekkor megszűnt a könyvtár, és 1963-ban a művelődési egyesület tevékenysége is, amely a 60-as évek kezdetén már csak az ifjúság számára rendezett táncok megszervezésében nyilvánult meg.

Ezt a munkatartalmat nem helyeselte az 1963 őszen megválasztott ifjúsági vezetőség, amely 1964 márciusában a pártszervezet támogatásával átvette az ifjúsági otthon irányítását, alapjában véve a falu művelődési életének szervezését. Tetterre kész fiatalok kerültek az Ifjúsági Szövetség helyi szervezetének vezetőségébe, akik változtatni akartak a pangó szórakozási és művelődési élet tartalmán. Akkori ifjúsági elnökként sikerült olyan csapatot toboroznom, amely fiatalos lendülettel igyekezett megvalósítani a kitűzött célokat. Az ifjúsági otthont rendbe hozta, otthonosabb lett, az esti órákban minden héten háromszor volt olyan program, amely felkeltette a fiatalok érdeklődését. A vasárnapi táncokra sok újvidéki és környékbeli fiatal járt, jó néhány újvidéki-telepi fiatal Budiszaván találta meg élete párját. Népszerűek voltak a vasárnap délutáni diáktáncok, amelyek zenei műsorát legtöbbször Ország Péter és Čedo Gajić állította össze a legnépszerűbb hazai és magyarországi táncdalénekesek dalaiból. Vasárnap esténként nemcsak a falu, hanem a környék legjobb zenekara muzsikált Hasovics Zoltán, Hasovics Lajos, Szajkó

László, Moldvai Károly, Vasas János, Miroslav Daničić és Boško Ignjatić összeállításban. A zenekar kíséretével időről időre az Újvidéki Rádió énekesei tették színesebbé a vasárnapi táncmulatságot.

Évenként megrendezésre került a Keressük Budiszava legszebb hangját! elnevezésű népdal- és nótáest, majd Budiszava, Káty és Kovil legjobb énekesei versenyeztek a Keressük a Sajak-vidék legszebb hangját! rendezvényén.

Felvilágosító, művelődési és politikai előadások sorozata került megrendezésre az újvidéki Munkásegyletem támogatásával. Folytatódtak a szabadkai Népszínház vendégszereplései mindazokkal a színdarabokkal, amelyek bemutatását lehetővé tette az ifjúsági otthon színpada. Rendszeresen vendégszerepeltek a legkiemelkedőbb színészek, közöttük Pataki László, Heck Paula, Szabó István és mások. Egyik vendégszereplésük alkalmával Szabó István jókedvűen ezt mondta Pataki Lászlónak: „Ti vendégek vagytok, de én a szülőfalumba érkeztem”.

Jóval később ellenőriztem az adatot, és valóban, Szabó István 1905. január 31-én Tiszakálmánfalván született. Apja Szabó Ferenc földműves-napszamos, temerini származású, anyja Tamás Erzsébet, háztartásbeli, bácsföldvári. Még gyermekkorában eltávoztak Tiszakálmánfalváról. Fia, ifj. Szabó István, szintén művészemberként, kiemelkedő rendezőként vált ismerté.

Az Újvidéki Művelődési és Művészeti Központtal együttműködve színvonalas zenei rendezvényekre került sor. Pastyik Klára (nekem is volt tanító nénim), elhagyva a falut, ebben a művelődési intézményben dolgozott. A zenei rendezvények sikerén felbuzdulva, szülőfalum zenei befogadóképességét pedig túlbecsülve elfogadtam Pastyik tanító néni javaslatát, hogy az újvidéki Szerb Nemzeti Színház művészei komolyzenével, népszerű és ismert operarészekkel lépjenek fel Budiszaván Verdi, Beethoven, R. Wagner, Paganini, Chopin, Mozart, Liszt Ferenc műveiből. A közönség összejött ugyan, de ahogy múltak a percek, egyesek nevetgéltek, mások elhagyták a termet. A kiemelkedő operaénekes és magyar nótáénekes, Németh Rudolf azonban megtalálta a megoldás kulcsát. Ismert magyar operettrészeket kezdett énekelni, majd magyar nótákat. *A János vitéz*, *A víg özvegy*, *a Cigányszerelem*, a magyar nóták és népdalok éneklésével megmentette az estet, és vastapsot kapott. Búcsúzásakor a magas, erős testalkatú művész a vállamra tette kezét, és ezt mondta: „FiataleMBER, még nagyon sok víznek kell lefolyni a Dunán, hogy a maga falujában operabetétek legyenek műsoron”.

Annál nagyobb sikert aratott 1964-ben a *Felfuvalkodott tökfaj* (Pokondirena tikva), a helyi műkedvelők szerb nyelvű előadása, amelyet Kuzman Isakov tanító rendezett. Közönségsikert hoztak a világhírű zenekarok számait játszó zenésze-együttesek. A budapesti Vidám Fiúk budiszavai vendégszereplése szintén nagy érdeklődést keltett 1965-ben.

Somosi Margit budiszavai magyar tanszékes hallgató kezdeményezésére sor került évfolyamtársainak, Jung Károly és Podolszky József fiatal költőknek a bemutatkozására. Verseik felolvasása, a velük való beszélgetés, az egész költői est új színfoltként jelent meg a falu művelődési életében.

A táncok, bálók, zenés esték, színdarabok és más rendezvények tiszta jövedelme olyan pénzügyi helyzetet teremtett, hogy nemcsak az ifjúsági otthon fenntar-

tását biztosította, hanem pénzügyileg is támogatta a labdarúgó és kézilabda egyesület szereplését, sőt egy évig szárnya alá vette azok irányítását is, ami nem volt jó megoldás.

Többheti önkéntes munkával 1966 júniusában és júliusában 70–80 fiatal részvételével nyári kerthelyiség épült az ifjúsági otthon udvarában, amely kellemezzette a nyári estéket. Látva a fiatalok munkáját, még a zenekar tagjai – Hasovics Zoltán, Hasovics Lajos és Miroslav Daničić – is jöttek segíteni, hogy a kerthelyiség minél előbb elkészüljön. A nyári kerthelyiség és az ifjúsági otthon kerthelyiség melletti falait szintén önkéntes munkával, saját festékekkel Pető Lajos és Zoltán festette be. A szobafestői munka ugyan nem volt a szakmájuk, de édesapjuktól, Pető Józseftől, aki a legjobb mester volt a faluban ebben a szakmában, sok mindent „el-lestek” és megtanultak. A kerthelyiség sima felülete egy télen korcsolyapályaként szolgált, amiért a *Mladost* című akkori országos ifjúsági hetilap magnetofonnal ajándékozta meg a szervezetet, amely abban az időben értéket jelentett. A hangfelvevő és lejátszó készülék emelte a diáktáncok és más rendezvények technikai színvonalát.

Az akkori ifjúsági vezetőség talán legjelentősebb, tartós és fennmaradó érdeme a könyvtár működésének kezdeményezése és felújítása. Elmentem az Újvidéki Népkönyvtár akkori igazgatójához, Vladimir Jkanovičhoz, aki teljes egészében támogatta a kezdeményezést. Az 1965-ös év elején, a januári téli szünet alatt a budiszavai gimnazisták, középiskolások és egyetemisták beszerzésével az Újvidéki Népkönyvtár két könyvtáros szakemberének vezetésével – a szakma követelményeivel összhangban – az ifjúsági otthon szekrényeiben heverő könyvek rendezve lettek, több mint 1000 könyv lett katalogizálva. Ehhez a főleg magyar nyelvű állományhoz – az Újvidéki Népkönyvtár igazgatójának engedelmével – az Újvidéken levő, már bezárt könyvtárból (korábban József Attila nevét viselte) összeválogattam még 400 könyvet, amit még nagyobb számú szerb és mintegy 50 új magyar könyvvel együtt az Újvidéki Népkönyvtár Budiszavára szállított. A szerb nyelvű könyvek az újvidéki Szerb Maticából (Matica srpska), a Népkönyvtárból és az újvidéki földműves-szövetkezetből érkeztek (BRZIC 2000: 18–19).

A könyvtár az ifjúsági otthonban kapott elhelyezést, és 1965 márciusának első vasárnapján megkezdte működését mint az Újvidéki Népkönyvtár részlege. Önkéntes alapon Koviljka Krivokuća és jómagam vállaltuk a könyvtárosi munkát, amelyet 1966. december 31-éig végeztünk. A könyvtár elhelyezése nem felelt meg a követelményeknek, és a két amatőr könyvtáros sem jelentett megoldást. Az igények nagyobbak voltak, mint a vasárnap délutáni kétórás nyitva tartás. Az Újvidéki Népkönyvtár célja szintén a budiszavai könyvtár fejlesztése volt, és 1967. január 1-jétől Vasas János vette át a könyvtárosi munkát előbb tiszteletdíjas alapon, majd 1970. január 1-jétől rendes állásban. Az Újvidéki Népkönyvtár és a budiszavai helyi közösség megbeszélése alapján 1967-ben a könyvtár a mostani helyiségeibe költözött: a Tito marsall (most Vajdasági) utca 137. szám alá.

A szabadkai Népszínház vendégszereplései az 1970-es évek elejéig tartottak. Amikor 1973-ban megalakult az Újvidéki Színház, gyakorlattá vált, hogy autóbust küldött a budiszavai színházkedvelőkért. Egy idő után megszűnt az efféle,

jónak ígérkező együttműködés az Újvidéki Színház és a falu között. Részben a színházkedvelők érdeklődésének csökkenése miatt, de inkább a jobb szervezésen, a kitartáson, a budiszavai emberek hiányos tájékoztatásán múltott a siker. Amikor megalakult a Tanyaszínház, időről időre Budiszaván is bemutatta előadását, amelyet a falubeliek nagy számban néztek meg, és mindig szeretettel fogadták a fiatal színészgárdát.

Az 1980-as évek közepén újra megalakult a Testvériség–Egység Művelődési Egyesület, amelynek táncsoportja 1989-ben Németországban vendégszerepelt szerb népi táncokkal. Az elnöki tisztséget Nedeljko Samardžić töltötte be.

A magyar amatőr színjátszást az 1970-es években – művelődési egyesület hiányában – a római katolikus egyház és a pasztorális tanács karolta fel, különösen Varga Dezső plébános 1972 és 1976 között. Az új iskola felépítése után az egyház visszakapta a Kör épületét, ezáltal beindulhatott az egyház keretében szervezett, a műkedvelő fiatalokat és gyermekeket felölelő tevékenység. Az anyanyelv és az egymáshoz való tartozás erősítését szolgálta ez a munka, amelynek fő szervezői és rendezői – a mindenkori plébánosok támogatásával – Szabó Tamás kántor, Gulyás János, a pasztorális tanács tagja és mások. Minden színdarab előadásában nagyszámú műkedvelő fiatal és gyermek vett részt – mindig telt ház előtt. Az előadások témája és célja a hit és a szeretet erősítése. Így 1972 áprilisában bemutatásra került a *Dúsgazdag és a szegény Lázár* című előadás, 1973 januárjában a *Pásztorjáték*, 1974-ben pedig *A győzedelmes szeretet* színdarab.

Minden évben karácsonyra és húsvétra alkalmi műsorokat készítettek. Más települések katolikus fiataljaival találkozókra jártak, 1975. augusztus 31-én pedig ők szervezték meg a Körben a budiszavai, a becsei, a kátyi, a csantavéri és a kishegyesi fiatalok találkozóját, amelyen mintegy kétszázan vettek részt. A találkozó ünnepi vacsorával zárult. E találkozó fő szervezője szintén Szabó Tamás volt, aki mind az egyházi, mind pedig a világi közéletben állandóan részt vett.

Jelentős eseménynek számított, hogy a MIREK '88, vagyis a kézimunkázók és más hobbitevékenységet kedvelők egyesületeinek kiállítása Bada István kezdeményezésére Budiszaván lett megszervezve – rendkívül sikeresen.

SPORT- ÉS POLGÁRI EGYESÜLETEK

A faluban a legnépszerűbb sportág mindig a labdarúgás volt. 1947-ben a Dinamo nevet vette fel az újonnan alakult sportegyesület. Állítólag azért, mert ennek az elnevezésnek szerbül és magyarul is ugyanaz az értelme.

Általában az újvidéki alszövetségi ligában játszik, attól függően, milyen játékosállománnyal rendelkezik. Mindig amatőr alapon működött a csapat, a játékosok a labdarúgás iránti szeretetből áldozták fel a munka utáni szabadidejüket. Budiszaván sokan az ötvenes évek közepén játszó gárdát tartják a falu eddigi legjobb csapatának. Ennek tagjai: Mile Pribić, Đoka Kantardžić, Varga István, Jovan Banjanin, Rade Šovljanski, Filip Šterleman, Pero Vovčuk, Gajdos István, Relja Radošević, Gera Pavle (Pál), Molnár János és Svetozar Dokić – Koka.

Meglehet, hogy csak a régi idők iránti szentimentalizmus tette őket a legjobb csapattá, mert a következő időszakban szintén jelentős számban voltak olyan játékosok, akik megmaradtak a focirajongók emlékezetében, mint például Kuzman Isakov, Cimbal Nándor, Cimbal Béla, Milutin Ignjatić, Čedo Gajić, Branko Kovačević, Borbás Géza, Božo Ignjatić, Nedeljko Ignjatić, Rade Šovljanski, Pető Károly, Stipan Lukić, Ivica Lukić, Slavko Ličinar, Mile Ličinar, Jovo Orlović, Bagi János, Gostimir Daničić, Kató Oszkár, Veljko Trivalić és mások. Kuzman Isakov tanító még 40 éves korában is játszott, majd a klub mindenese és elnöke lett. A falu labdarúgói közül kettő profi szintig ért: Slavko Ličinar az újvidéki Vojvodina, Nedeljko Ignjatić pedig a pulai Istra labdarúgócsapat tagja lett. Sokat tettek a Dinamo Labdarúgó Egyesületért mint kiemelkedő játékosok, de később a klubelnökök is: Pető Károly és Milutin Ignjatić, Kuzman Isakov, Bogdan Kuzman, Nikola Došen, a mostani elnök pedig Dragutin Rađen.

A kézilabdát az 1950-es évek második felében Hódi József honosította meg a faluban, aki testneveléstanárként dolgozott az iskolában. Maga köré gyűjtötte legjobb tanítványait és a falu érdeklődő fiataljait, rendszeresen edzettek, elkészült a kézilabdapálya, majd kezdeményezésére megalakult a Partizan Kézilabdaklub. Az első gárdában Kismiska Sándor, Balázs József, Kovács Sándor, Kovács Tibor, Szilák Illés, Bagi János, Patarica Oszkár, Szilák Imre, Hódi József; majd később Milorad Vučić, Boško Ignjatić, Csikós Alajos, Szoboszlai Mihály, Čedomir Gajić és mások játszottak. A későbbi években a kézilabda mind népszerűbb sportág lett a faluban. A sok jó játékos közül különösen kitűnt Csikós Alajos és Čedomir Gajić. Ők a kátyi első ligás Jugović Kézilabdaklubba mentek át. Csikós Alajos hosszú ideig a Jugović első kapusa volt, Čedomir Gajić pedig néhány évig az első csapat tagja.

A Partizan Kézilabdaklub körül annyi játékos összegyűlt, hogy nem mindenki kerülhetett a játszó csapat keretébe. Ezért – főleg az idősebb játékosok és szurkolóik – 1960-ban megalakították a Mladost Kézilabdaklubot, amelynek elnöke Kovács Sándor lett. Az új klub két évig működött, két csapat ugyanabban a sportágban mégiscsak sok volt egy aránylag kis falu számára, ami az erők szétforgácsolódását jelentette.

A Partizan 1971-ben bejutott a vajdasági liga déli csoportjába, ami az első nagyobb sikert jelentette a játékosok és a falu számára. Ebben a csapatban a következők játszottak: Pápista Lajos, Branko Kovačević, Pápista László, Slavko Katanski, Miša Katanski, Stevan Katanski, Branko Kovačević, Kiss Zoltán, Gojko Ignjatić, Nedeljko Vučić, Ljubomir Vučić, Gajdos Sándor és mások. Velük már tiszteletdíjas edzők foglalkoztak.

Pár évig a Partizan keretében női csapat is működött. Kimagaslóan jó játékos Ivanka Čereković volt. A csapat többi tagja: Anđa Čereković, Slavica Boci, Dragica Preradović, Zorica Samardžić, Stojanka Đurić, Nevenka Preradović, Laposava Preradović, Zora Gajić és mások.

Több mint egy évtizede sikeresen működik a Lokvanj (Tavirózsa) Környezetvédő Egyesület, amely a természetbarátokat, a horgászokat és a környezetvédőket tömöríti.

Budiszaván néhány évvel ezelőtt alakult meg a sakk-klub, amelynek elnöke Nagy József. Részt vesznek az amatőr sakk-klubok községekbeni versenycsoportjában. Aktív játékos: Borbás Géza, Borbás Péter, Nagy József és mások.

A társadalmi szervezetek és a polgárok egyesületei közül mindenféleképpen említésre méltó a Vöröskereszt, több mint 1000 taggal, ifjúsági és gyermektagozattal, de fontos megemlíteni a nyugdíjasok egyesületét általában körülbelül 150 taggal, az önkéntes tűzoltók egyesületét mintegy 120 taggal, a gyermek, ifjúsági, női és a már képzett tűzoltókból álló felnőtt férficsapatot. A tűzoltóknak mindig nagy tekintélyük volt a faluban, hiszen tűz esetén ők az elsők, akik a bajbajutottak segítségére sietnek. A legrégebbi egyesület a faluban, amely 2002-ben ünnepelte folyamatos működésének 75. évfordulóját. 1989-ben az újvidéki tűzoltóalap pénzügyi támogatásával a volt malom épületét tűzoltóotthonná alakították át, ahol megfelelő elhelyezést kapott az egyesület számára biztosított tűzoltókocsi, a megfelelő felszerelések, amelyeket szintén a tűzoltóalap adományozott. Az egyesület elnöke az 1990-es években Cser János, majd őt Desimir Letić, Nagy József, Borbás Géza és Desimir Janković követte. A faluban, mint mindenhol, működött a tartalékos tiszteknek az egyesülete 45–50 taggal. Az egyesületnek szerepe volt a különböző békebeli „háborús gyakorlatok” megszervezésében, az esetleges „agresszorok” elleni felkészülésben.

TÁRSADALMI-POLITIKAI SZERVEZETEK

A kommunista uralmi rendszer működését a „demokratikus” centralizmus elvei alapján működő párt, a Kommunista Szövetség biztosította. Befolyása alatt álltak a tömegszervezetek, mint például a Szocialista Szövetség és a szakszervezet. A párt mögött és irányítása alatt álltak az erőszakszervezetek, a belügyi szervek és a hadsereg. A politikai rendszer legalacsonyabb szintjén, a helyi közösségekben, a falvakban, így Budiszaván is, a pártszervezet „örködött” a szocialista forradalom vívmányainak megőrzésén, néha keményebb, néha – mint az „emberarcú” szocialista öngazgatási rendszer korában – lágyabb formában.

A pártszervezet vitatta meg a politikai helyzetet a faluban, meghatározta a település fejlődésének fő irányvonalát, javasolt és véleményt mondott a választások előtt a lehetséges jelöltekről, továbbá a helyi önkéntes járulék bevezetését szorgalmazó, az aláírásokat gyűjtő csoportok „magvát” képezték. Benne voltak a választási bizottságokban. Megvitatták a nemzetek közötti viszonyokat sértő megnyilatkozásokat, vigyáztak, hogy a kisebbségek jogai az általuk meghatározott vonalig valósuljanak meg. A pártszervezetek feladatai a következőkben foglalhatók össze: a politikai tisztségekre javasolt személyek alkalmasságának mérlegelése, véleménynyilvánítás (amely támogatást jelentett) a felsőbb pártvezetőségek álláspontjáról, küldöttek választása vagy jelölése a községi, tartományi pártértekezletekre, a köztársasági és szövetségi szintű pártkongresszusokra, a téves politikai álláspontok megvitatása és a megfelelő politikai döntések meghozatala a bírálattól kezdve a pártból való kizárásig stb. A pártszervezet mindig nagy figyelmet szentelt

önmaga erősítésének, munkások, értelmiségiek, fiatalok felvételének. Szorosan együttműködött a Szocialista Szövetség, a Harcosszövetség és az Ifjúsági Szövetség vezető szerveivel, a helyi közösség és a helyi közigazgatási hivatal vezetőivel. A Kommunisták Szövetsége helyi alapszervezete 25–40 tagot számlált attól függően, hogy a felsőbb pártszervek feloszlatták vagy engedélyezték a pártszervezetek működését, például a belügyi szerveknél, az iskolákban, egyetemeken, közigazgatásban és más intézményekben.

A budiszavai kommunisták többsége fegyelmezett pártkatoná volt különösebb politikai felkészültség nélkül. A nemzetek közötti viszonyokat csak óvatosan kezelték. Amikor 1973–74-ben szóba került a magyar zászló használata és kitűzése Budiszaván, két-három pártagnál azért majdnem „kibújt a szög a zsákból”. Amikor már Észak-Bácskában használták a magyar zászlót, Zsúnyi József, falunk polgára aláírásokat gyűjtött, hogy Budiszaván is tűzzék ki. Végül a Szocialista Szövetség újvidéki községi választmányának az ünnepségek szervezésére illetékes bizottsága támogatta, hogy az akkor még magyar többségű faluban kitűzzék a magyar zászlót egyetlen településként az újvidéki községben. A Szocialista Szövetségben kialakított álláspontok alapján Franja Mandić, az újvidéki községi képviselő-testület helyi közösségek tanácsának elnöke utasítást adott a magyar zászló használatára. A falu magyar lakosai jó érzéssel vették tudomásul, hogy a magyar zászló kitűzésre került. Persze nem mindenki nézte ezt jó szemmel, egyszer-kétszer megrongálták, vagy ahogy Zsúnyi József jelentette: „megrongálták a magyar zászlótartót”.

A pártszervezet jóakarátú, politikailag képzetesebb vezetői közé tartozott Stojan Samardžić, Nedeljko Preradović, Gera Pál (Pavle), Nedeljko Četojević, Dragica Dickov, Sava Ignjatić, Iskren Milojković és mások. A párt magyar nemzetiségű tagjai: Cser János, Somosi István, Balázs László, Gera Pál (Pavle), Balázs Gyula, Galambos László, Milánovits Tibor, Csikós Alajos, Szabó Imre, Szilák Illés stb.

Ennél nagyobb számú budiszavai magyar párttag volt Újvidéken a Forumban, a Novkabelban, a Jugoalatban stb. A Szocialista Szövetségnek 1980-ban mintegy 1000 tagja volt, amely szám a házalásnak köszönve nőtt ennyire meg. Szervezte a választópolgárok gyűléseit, vezette a helyi hozzájárulás bevezetésének népszerűsítését és a folyamat politikai részét, a helyi, községi és más, minden szintű választás szervezője, a jelöltlista hivatalos előterjesztője, a helyi és állami ünnepek szervezője. A magyar lakosok szívesebben kapcsolódtak be e legtömegesebb szervezet munkájába, mert úgy tartották, hogy az „mégsem” párt. Tevékenységén keresztül, a választók gyűléseinek javaslata alapján juthattak be a helyi közösség vezetőségébe, hiszen érdekük volt, hogy részt vegyenek a falu irányításában. A Szocialista Szövetség helyi szervezetében tevékeny részt vállalt Sava Ignjatić, Stajer István, Milánovits Tibor, Milenko Panić, Grumić Ratko és mások.

A Harcosszövetségnek legtöbb 110 tagja, 1980-ban 90 tagja volt. A népfelszabadító háború résztvevőin kívül a harcosszervezet tagjai az első világháborúban elesett magyar nemzetiségű katonák özvegyei, akik Jugoszláviától is kapták a minimális, de számukra jelentős támogatást jelentő nyugdíjat. A Harcosszövetség fiatalabb tagjai közül néhányan a pártszervezetben és a Szocialista Szövetségben tevékenykedtek. Ünnepeket szerveztek a népfelszabadító háború jelentős dátu-

mai alkalmából. Sokat tevékenykedett a Harcoszövetségben Veljko Kovačević, Svetozar Bojić, Novak Ignjatović, Milan Nuždić, Živko Ličinar és mások.

A Népi Ifjúság, amely később Ifjúsági Szövetségre, majd Szocialista Ifjúsági Szövetségre változtatta nevét, a fiatalokat igyekezett tömöríteni azzal a céllal, hogy a legaktívabb, politikai szempontból legképzettebb fiatalokat a Párt tagjainak sorába ajánlja. Az ifjúsági szervezet jórészt a párt bázisát jelentette, felújítását szolgálta, de főleg a fiatalok szabadidejének hasznos és tartalmas eltöltését szervezte. Ifjúsági találkozót, munkaakciókat, különböző versenyeket, multságokat rendezett a fiatalok számára. Az ifjúság napjának, május 25-ének, egyben Tito születésnapjának megünneplése a szervezet állandó feladatai közé tartozott. Az Ifjúsági Szövetség budiszavai szervezetének szerteágazó tevékenysége a kultúra, a művelődés és a szórakozás terén már ismertette. Az ifjúsági szervezetben rövidebb vagy hosszabb ideig jelentős tevékenységet fejtett ki Mladen Vurdelja, Gostimir Daničić, Miladin Preradović, Kovács Sándor, Radivoj Janković, Galambos László, Anđa Čereković, Zorica Samardžić, Koviljka Krivokuća, Miloš Grumić, Csikós Alajos, Obrad Nuždić, Talló Borbála, Molnár Mária, Slavica Boci, Dušan Jeftić, Čedomir Gajić, Petra Čereković, Mihajlo Kovaljevski, Ország Péter, Koroknai Ilona, Patarica Margit, Patarica Rozália, Somosi Anna, Vlado Ignjatić, Derkovics Erzsébet, Milutin Tubak, Szekeres József, Boško Ignjatić, Nedeljko Grumić, Klajner Ilona, Branislav Antić, Szabó Imre, Pápista Lajos, Mirjana Samardžić, Mókus Lajos, ifj. Milánovits Tibor, Cveto Rakić, Gojko Ignjatić, Nedeljko Samardžić, Csikós Miklós és mások.

Az Ifjúsági Szövetség munkájában nagyszámú fiatal vett részt. A vezetőség tagjának lenni elismerést jelentett, különösen akkor, amikor a választások valóban választást jelentettek: nyílt jelöltlistát, tehát több jelöltet, mint ahányat választani kellett és titkos szavazást. Az 1960-as évek közepén a budiszavai ifjúsági szervezet Vajdaság tíz legjobb szervezete közé lett besorolva.

Mindezeket a politikai szervezeteket 1988–89-ben elsodorta a többpártrendszer az egész akkori Jugoszláviában. A kommunizmus, a szocializmus, a társadalmi és munkás-önigazgatás rendszere kártyavárként omlott össze. A Kommunista Szövetség egyesült a Szocialista Szövetséggel, és megalakult a Szerbiai Szocialista Párt. Az ifjúsági szervezet rövid vergődés után szétesett. Csak a Harcoszövetség maradt fenn lassan kihaló tagsággal. Budiszaván is új politikai szervezetek alakultak. A demokráciát és a szabadságot nem sokáig élvezték az emberek, rövid idő múlva olyan diktatórikus rendszer jött létre, amely véres összetűzésekbe, egy évtizedig tartó háborúk sorozatába taszította az országot.

A Dózsa György utca 1970-ben... (G. L. felvétele)

...és 2001-ben (G. L. felvétele)

Szekeres József (II.)

Az új iskolaépület 1965-ben épült

Az általános iskola tanítói és tanárai 1955-ben

Az általános iskolát Budiszaván befejező második nemzedék tanulói és tanárai az 1956/57-es tanévben: Galambos Erzsébet, Szabó Nándor, Talló Teréz, Klajner Mihály, Pápista Károly, Drobnik Teréz, Molnár Magdolna, Moldvai János, Tót Jolán, Bagi János, Balázs Gyula, Gyurinovics Erzsébet, Petrovics Dénes. Tanárok: Gera Pál, Pastyik Klára, Stajer (Zsúnyi) Katalin, Stájer István, Hajzer-Hosek Ilona, Acsai István

A végzős VIII. osztály tanulói, az 1958-as generáció: Bozsóki István, Balázs Ferenc, Borbás László, Gajdos István, Krizsán György, Ország Árpád, Kovács Tibor, Szilák Illés, Odri Julianna, Berényi András, Szilák Imre, Masa Valéria, Badinszki Gizella, Talló Borbála, Stajer István osztályfőnök, Pastyik Imre iskolaigazgató, Borbás Etelka, Molnár Magdolna és Mészáros Ilona

A szerb VII. osztály tanulói Gera Pavle (Pál) osztályfőnökkel: Vlada Ignjatić, Nedeljko Grumić, Nedeljko Vučić, Živko Kovačević, Đorđe Kolarov, Zora Gajić, Andrija Šterleman, Petra Čereković, Zorica Samardžić, Stevan Preradović, Mirko Ignjatić, Boža Ignjatić, Slavica Boci, Dušan Jeftić és mások 1960/61-ben

Mókus Károly népi gyermektáncsoportja az 1970-es években

Mókus Károly

Pastyik Imre iskolaigazgató (1953)

*Gera Pavle (Pál) tanár, iskolaigazgató
(1964)*

*Sára-Antić Erzsébet,
a helyi iroda főnöke*

*A népfelszabadító háború harcosainak
épített emlékmű (G. L. felvétele)*

*Dr. Kovács Mátyás, a nagy tudású,
népszerű orvos, a helyi közösség
közgyűlésének elnöke*

*Szilák Illés, a falu közéletének tevékeny
résztevője a magyarság sorából – az
1970–80-as években*

A Bagi-zenekar megszokott felállása: Balázs György, Bagi Ferenc, Szajkó György és Horvát (Bőgős) József. Mulatság az iffúsági otthonban 1966-ban

Hasovics Zoltán zenekara különböző összeállításban: Hasovics Zoltán, Szajkó László, Hasovics Lajos, Miroslav Daničić

A Magyar Kultúrkör néptáncscsoportja az 1952–53-as években. Felső sor: Fuzskó Erzsébet, Süli Sándor, Kis Rozália, Kis Sándor, Szajkó Magdolna, Zséli Sándor; az alsó sorban: Szabó Julianna, Német Sándor, Fuzskó Rozália, Jankovics Mihály, Horvát Katalin és Pápista István

A Kidőlt a májusfa című, nagy sikerű szinelőadás 1957. 03. 17-én került bemutatásra. Szereplők: Erős Inci, Paska Viktória, Petrovics Ferenc, Pápista Erzsébet, Zsúnyi Sándor, Márton Pál, Sós János, Hasovics Imre, Moldvai Károly, Cimbal Károly, Pápista Viktória, Gion Anna, Szabó Júlia, Mándity Etelka, Szabó Rozália, Horvát József, Szabó Mihály, Szekeres Tibor. Rendező: Milánovits Tibor és Karolina

*A Szerdán esküszünk című színdarab szereplői 1961-ben: Szabó Zsuzsanna
(tőle van a kép), Pápista István, Póth Anikó és Dobosi Károly.
Rendezték: Milánovits Tibor és Karolina*

*Kovács István, a Testvériség–Egység
Művelődési Egyesület utolsó elnöke
1960 és 1964 között*

*Vasas János az első fizetett, szakképzett
könyvtáros*

*Galambos László és Zorica Samardžić –
az ifjúsági szervezet vezetői 1963 és 1966 között*

*A Keressük Budiszava legszebb hangját! vetélkedőjének 1965-ben készült felvétele.
A képen: Koviljka Krivokuća*

A római katolikus egyházközség szervezésében 1973. január 21-én bemutatásra került a Pásztorjáték című vallási jellegű színdarab. A szereplők: Zsúnyi Juliska, Zsúnyi Zsuzsa, Fuzskó Anikó, Cimbal Zita, Gombár Edit, Drobnyik Valika, Dulka Marika, Pusztai István, Varga István, Pápista Endre, Fuzskó Angéla. Rendezők: Szabó Tamás kántor, Varga Dezső plébános és Gulyás János, a pasztorális tanács tagja

A Dinamo Labdarúgó Egyesület – sokak szerint – aranycsapata: Mile Pribić, Đoka Kantardžić, Varga István, Jovan Banjanin, Žika Šovljanski, Filip Šterleman, Gajdos István, Relja Radošević, Gera Pavle-Pál és Molnár János 1953-ban. A képről hiányzik Svetozar Dokić-Koka szintén kiváló játékos. A képet Molnár János özvegye bocsátotta rendelkezésemre

A Dinamo Labdarúgó Egyesület első csapata 1968-ban: Nagy Ferenc, Aleksandar Novicki, Stevan Preradović, Živko Kovačević, Tomislav Švedić, Mile Ličinar, Ratko Grumić, Slavko Ličinar, Kószó János, Cimbal Béla, Borbás Géza, Nedeljko Grumić és Milutin Tubak

A Partizan Kézilabdaklub játékosai és tagjai 1962-ben: Patarica Oszkár, Kovács Tibor, Vučić Ljubomir, Kis Zoltán, Szoboszlai Mihály, Nagy Sándor, Csikós Alajos, Kismiska András, Bagi János, Gavrić Ranko, Gajić Čedomir, Ignjatić Boško és mások

*Csikós Alajos, a falu legjobb
kézilabdázója, az első ligás kátyi
Jugović kapusa, a VMSZ helyi
szervezetének első tagja*

*Stajer István tanár, a Szocialista Szövetség
elnöke*

*Stojan Samardžić 1946-os boszniai
kolonista, SKOJ-elnök, párttitkár,
becsületes ember, a testvériség-egység, a
másóság számára nem szólam volt*

*Veljko Kovačević 1946-os boszniai
kolonista, a téglagyár igazgatója, a
Harcosszövetség elnöke*

*Mókus Lajos, az 1970-es években
az ifjúsági szervezet elnöke*

*Milutin Tubak ifjúsági elnök 1970 körül,
állandóan tevékeny a közéletben*

*Vlado Ignjatić ifjúsági aktivista, párttitkár,
a helyi tanács elnöke 1991–92-ben*